

яскраво вираженого «антиурядового напрямку», але й націоналістичного та ліберального толку. У справах жандармських органів, донесеннях ГЖУ представлений весь спектр політичних сил. Велику увагу приділено настроям селянства, становищу у середовищі студентської молоді. Бродіння у збройних силах, відкриті революційні виступи солдат і матросів привели до того, що уже в період революції 1905-1907 рр. одним з постійних об'єктів посиленої жандармської уваги стають військові. Велику занепокоєність у жандармів викликало формування під час революції бойових дружин есерів.

4. Специфічною особливістю діяльності жандармських органів, як і інших каральних установ в Україні, було те, що їм доводилось приділяти велику увагу боротьбі з українським національним рухом. При цьому жандарми керувались виданим у січні 1910 р. циркуляром МВС «Про інородців і сепаратизм», у якому зазначалося, що «будь-яке об'єднання на ґрунті національних інтересів не відповідає російським державним інтересам» [3, с. 89]. Під пильним наглядом жандармських органів перебували організації Української соціал-демократичної спілки («Спілка»), УСДРП, Української радикальної партії, Української соціалістичної партії, партії «Українська народна оборона», «Українські прогресисти» тощо.

Про діяльність українських національних партій повідомляли як начальники ГЖУ, так і їх помічники у повітах. Як приклад жандармського аналізу стану національного руху на місцях вкажемо записку, складену помічником начальника Полтавського ГЖУ у жовтні 1907 р.: «Пирятинський повіт. Місцева організація «Спілка» належить до Київського обласного комітету. Діяльність спостерігалась і спостерігається у м. Пирятині і повіті. Агітація була направлена у 1905 і 1906 рр. виключно на селянське середовище, причому агітаторами на волосних сходах складалися громадські вироки з вимогами, що висувались програмою соціал-демократів з включенням у вирок вимоги про відокремлення України від Росії на повних автономних началах. Ідеологами цієї організації є малоросійська інтелігенція, а агітаторами сільські вчителі, фельдшери і дрібні земські службовці. Для друкування прокламацій технічних пристроїв організація не має, а користується привозною літературою. Зараз діяльність організації дуже ослабла».

Заключна частина даного огляду важлива для характеристики тих умов, у яких відбувалася наглядова діяльність територіальних органів Корпусу жандармів у період політичної реакції 1907–1910 рр.: «У цей момент з революційних організацій, що оперують у чотирьох ввірених мені повітах (Лохвицькому, Лубенському, Пирятинському і Прилуцькому. – Авт.), особливо серйозними є партія соціалістів-революціонерів, Українська соціал-демократична робітничка партія («Спілка») і Єврейський Союз (Бунд). Діяльність цих організацій набула настільки прихованого характеру, що майже не піддається наглядові. Агітація ведеться виключно усна, прокламації майже не розповсюджуються, вербування нових членів провадиться з великим вибором, сходки обставляються найсуворішою конспірацією, поштові зносини здійснюються замовленою кореспонденцією або на адресу осіб, котрі не проходять за наглядом» [4, с. 27-28].

Результати наглядової діяльності жандармів, окрім поточних донесень начальству і губернаторам, узагальнювались у політичних оглядах, які подавались губернськими жандармськими управліннями щорічно до Департаменту пошти. Детальний перелік питань, котрі повинні були знайти відображення у оглядах, визначався циркуляром Департаменту державної поліції від 14 листопада 1881 р. Надалі було встановлено, що звітність про негласний нагляд подається губернськими жандармськими управліннями (а також і створеними на початку 900-х років охоронними відділеннями) в Департамент поліції двічі на рік – до 1 січня і до 1 липня.

Література:

1. Ярмин О.П. Каральний апарат самодержавства в Україні в кінці XIX – на початку XX ст. / Харків: Консум, 2001.
2. Краткий систематический свод действующих законоположений и циркулярных распоряжений, относящихся до обязанностей чинов губернских жандармских управлений по наблюдению за местным населением и по производству дознаний. СПб., 1903.
3. Овсієнко О.Ф. Український національний рух очима царської поліції. – К., 1990.
4. Центральный державный историчный архив України. – Фонд 320. – Оп. 1. – Спр. 912.

Макеєва О. М.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

Москвіна А. Є.

студентка

Навчально-науковий юридичний інститут
Національного авіаційного університету
м. Київ, Україна

ПРАВОСВІДОМІСТЬ МОЛОДІ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

У сучасний період відбувається становлення України як сучасної європейської держави, важливою умовою формування якої є високий рівень правової культури і правосвідомості громадян. Впровадження у національну юридичну практику міжнародних стандартів прав людини, які визнала і закріпила у Конституції та законах Україна, потребують не тільки створення відповідного юридичного механізму, а й високого рівня правосвідомості суспільства. Оскільки усвідомлення того, що втілення прав людини у життя, їх захист можливе

лише у стабільному демократичному суспільстві, на основі додержання законності та правопорядку.

Підґрунтям для вивчення проблеми правосвідомості стали дослідження О.В. Аграновської, С. С. Алексєєва, В.Д. Бабкіна, Н. А. Бури, В.В. Головченка, О. А. Лукашової, Є. В. Назаренко, Н.М. Оніщенко та інших вчених.

Правосвідомість як частина людської свідомості здатна разом із правом виступати регулятором правовідносин у суспільстві, а інколи на певний період виконувати цю роль самостійно. Така обставина, а також те, що правосвідомість володіють усі без винятку індивіди, їх групи та суспільство в цілому свідчить про важливість цього явища як фактора становлення та функціонування державного та суспільного устрою. Лише за умови глибокого вкорінення принципу верховенства права, ідеї прав та свобод людини у правосвідомість громадян, Україна може стати по-справжньому демократичною та європейською державою. Формування ж громадянського суспільства прямо залежить від глибини усвідомлення його цінностей та прагнення до їх втілення з боку учасників такого суспільства. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідити належний рівень розвитку правосвідомості молоді, який може стати фундаментом для становлення та розвитку державних та суспільних інститутів на засадах демократії.

На сьогоднішній день не існує єдиного погляду на поняття правосвідомості, її вивчення відбувається переважно в ракурсі впливу на неї певних суспільних, політичних, державних та інших явищ і дослідження результатів такого впливу. Правова свідомість являє собою складне системне утворення, що містить у собі певні елементи, якість і кількість яких трактується різними авторами неоднозначно. Деякі автори елементами правової свідомості вважають правову ідеологію (наукове вираження правових поглядів, принципів, вимог суспільства, різних соціальних груп і прошарків населення) та правову психологію (сукупність правових почуттів, ціннісних ставлень, настроїв, побажань і переживань, характерних для всього суспільства в цілому або конкретної соціальної групи) [1, 457-458].

У процесі дослідження правової свідомості і аналізу її впливу на правову систему важливою є роль цінностей, адже вони впливають на інтереси і цілі особи та суспільства. Зокрема, у життєдіяльності українського соціуму та становленні нових форм демократії важливе значення має ціннісний вимір правової свідомості. Це пов'язано, перш за все, з формуванням національної правової системи, складовою якої є права свідомість. По-друге, з процесами глобалізації та євроінтеграції, які можуть привести до втрати вітчизняною правовою системою своєї національної ідентичності, що супроводжуються формуванням глобальної та європейської правової свідомості, оскільки вона сприяє створенню наукового фундаменту для розробки механізму подолання в Україні правового нігілізму.

Становлення правових цінностей громадянського суспільства проходить певний шлях, що включає, перш за все, засвоєння членами такого суспільства інформації про навколишню правову дійсність, її осмислення за допомогою категорії правового мислення та формування ціннісних орієнтацій, які і відо-

ображають становлення та засвоєння на рівні правосвідомості таких правових цінностей. Важливе значення для формування та відображення у правовій свідомості таких основних правових цінностей як свобода, рівність, справедливість, приватна власність, охорона прав та свобод людини і громадянина. Перелік таких цінностей не може бути вичерпним, проте доцільно розглядати лише ті, надані правовій цінності як базові та основоположні.

Розвиток і вдосконалення національних правових систем залежить від взаємодії з іншими правовими системами, внаслідок якої відбувається запозичення, вдосконалення, скасування тих чи інших інститутів принципів права. Ці процеси можливі завдяки існуванню загально цивілізаційної правової культури, яка є основою, що сприяє, з одного боку, взаємодії культур, а з іншого боку, дозволяє національним правовим культурам зберігати їхню своєрідність [2, 7-8].

Як відомо, українська правова система орієнтується на європейські цінності, що спрямовані на побудову світу справедливості, заснованого на принципі поваги до людської гідності. Принагідно зазначимо, що бурхливий та суперечливий розвиток Європи, її поліетнічність сприяли тому, що європейські цінності сформувалися як продукт кількох великих релігійних і філософських традицій. Жорстокі війни та катаклізми формували гуманістичний підхід до людини, людського життя й здоров'я. Підґрунтя такої популярності європейських цінностей у тому, що найважливішою цінністю європейського суспільства стала людська гідність, людина як особистість та індивідуум. Відповідно до європейських стандартів, максимально наближеним до ідеального є таке суспільство, в якому створені належні умови, що мають забезпечити усім громадянам рівні можливості для розвитку й застосування їхніх потенційних здібностей, досягнення приватних і публічних цілей як умови реалізації найголовнішої потреби особистості – потреби в самовизначенні та самоствердженні. Політична, моральна та суспільна безпека й свобода кожної особистості – важливий елемент європейських цінностей. Саме такі правові цінності, на наш погляд, повинні стати основою правової свідомості молоді.

Правосвідомість молоді заслуговує особливої уваги, тому що відрізняється максимально порівняно з іншими віковими групами сприйняттям інновацій і новинних впливів, рухливістю, нестійкістю, емоційністю. Проблема розбудови демократичної держави безпосередньо пов'язана з розвитком правосвідомості. Правосвідомість молоді – це складне духовне утворення, яке містить сукупність правових поглядів, уявлень, переконань, почуттів, емоцій, у відповідності з якими молоді люди оцінюють вимоги права, правові явища, визнають своє ставлення до них і готовність здійснити певні правові дії в суспільних чи особистих інтересах. Українській молоді в певній мірі властивий правовий нігілізм, тобто слабкість правових знань. Найбільш небезпечною формою деформації правосвідомості молоді є правовий нігілізм, що виявляється в надмірному чи зневажливому ставленні до права, закону і правопорядку. Він обумовлений такими негативними соціально-психологічними рисами, як недосвідченість, соціальна апатія, конформізм, агресивність, відмова від традиційних моральних і культурних цінностей тощо.

Держава мусить впевнити молоде покоління у тому, що в недалекому майбутньому саме на нього покладатиметься завдання розбудови правової держави, що саме від молоді залежить майбутня доля нашої країни. Добре дбати про свою країну може лише людина, яка цю країну широко любить, яка є патріотом своєї Батьківщини, свого народу. Працювати задля зміцнення політичної та економічної системи своєї держави, розвитку її соціально-побутової та освітньо-культурної сфер, збереження екологічної рівноваги в країні може лише така людина, яка має честь і совість, яка вміє поставити інтереси інших людей понад власними користюлюбними інтересами [3, 6].

Отже, на сучасному етапі розвитку України відповідний рівень правової свідомості молоді повинен забезпечити демократичний розвиток держави, формування духовних і правових цінностей, засвоєння їх громадянами та запобігання проявам правового нігілізму. Державні інституції, кожен громадянин повинні внести свій доробок у формування загальнолюдських та правових цінностей, адже утвердження правових цінностей відбувається на рівні взаємодії «індивід – соціум – держава», де правова свідомість як сукупність правових цінностей формує цілісну та єдину ціннісну систему суспільства.

Література:

1. Волковицька Н. Онтологічний та аксіологічний елементи у сучасній правовій свідомості / Н. Волковицька // Юридична Україна. – 2010. – № 3. – С. 678.
2. Настасяк І. Ю. Правова інтеграція та її вплив на сучасні правові системи світу / І. Ю. Настасяк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2013. – Серія ПРАВО. – Випуск 22. – Частина 1. – Том 1. – С. 68–71.
3. Загальна теорія держави та права : підручник для студ. вищ. навч. закл. / [Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. та ін.]; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Харків : Право, 2009. – 584 с.

Мельник А. В.
аспірант кафедри міжнародного права

Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

ІАХНІСТ ТА ОХОРОНА СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ЯК ПОЗИТИВНИЙ ОБОВ'ЯЗОК ДЕРЖАВИ

Протягом тривалого часу, захист права на свободу вираження поглядів відомий виключно у так званих «вертикальних відносинах». Це загалом логічно, оскільки найчастіше права першого покоління порушувалися самою державою, її органами, посадовим особами чи іншими особами, що були наділені державною (у деяких випадках також політичною) владою.

Іншою суттєвою державою як організація може мати інтереси, які суперечать інтересам окремих громадян. Однак держава не може використовувати свою владу для того, щоб обмежувати права і свободи. Найчастіше це робиться шляхом обмеження свободи слова в засобах масової відповідальності через впровадження цензури, а також введення кримінальної відповідальності за наклеп. Приклади таких дій є в історії практично кожної держави. Так, з 1798 р. по 1801 р. у США діяв закон «Про підривну діяльність» який забороняв «писати, друкувати, говорити або <...> публікувати» будь-яке помилкове, скандальне або шкідливе «повідомлення про Уряд, Президента і Конгрес США. Санкція за порушення закону передбачала обов'язок сплати штрафу і аж до двох років позбавлення волі. Інший випадок політика маккартизму, яка проводилася в США з 1950 р. по 1954 р.

Норми про кримінальну відповідальність за наклеп містилися в Кримінальному кодексі кожної радянської республіки, в тому числі і УРСР. Більше того, навіть після прийняття нового Кримінального кодексу України постійно робляться спроби відновити кримінальну відповідальність за наклеп. Одним із найбільш відомих випадків є прийняття так званих «Законів 16 січня». У Росії відновлено кримінальну відповідальність за наклеп. Вона передбачена ст. 111 КК РФ. Її було відновлено в 2012 р. відповідно до Федерального закону від 28.07.2012 № 141-ФЗ.

Однак найчастіше дії, які обмежують свободу слова спрямовані на обмеження поширення певних видів інформації. Найчастіше застосовуваний прийом це прийняття законодавства, що регулює діяльність засобів масової інформації і містить норми про пряму чи опосередковану цензуру чи само цензуру. Класичним прикладом такого є закон РФ «Про інформацію, інформаційні технології і про захист інформації». У своєму звіті за 2012 р. Міжнародна амністія констатувала, що цей закон, а також ряд інших суттєво обмежують свободу вираження думок. У звіті зокрема констатуються наступні порушення: 1) прийнято цілу низку законів, що обмежують свободу слова в засобах масової інформації (нову введена відповідальність за наклеп лише вісім місяців по тому, як вилучено криміналізацію; до Кримінального кодексу РФ внесені поправ-